

Марчинський А.Й.

ПРО РОЛЬ АПОКРИФІВ В АДАПТАЦІЇ ХРИСТІЯНСТВА В ЄВРОПІ

Сучасна європейська культура надзвичайно різноманітна, і в цій своїй різноманітності не виключає й деяких протиріч, прекрасних протиріч... Тим більш даний факт виявляється дивовижним, якщо звернути увагу, що майже у всій своїй повноті вона виросла з християнської традиції, й, може бути, вже в чомусь почала їй протистояти.

Так вийшло, що християнство, яке виникло в іудейській традиції, достатньо ізольованій від інших, і найменш подібній на європейське поганство, сформувалось вже у світі останнього. А, ставши там небачено потужною силою, неодмінно його преобразило. Але як трапилось таке, що дітище однієї культури перейшло в іншу і з нею злилось? Як воно полонило Європу?

Звичайно, новій релігії, перш ніж стати “своєю”, перш, ніж навчити неофітів своїй мові, необхідно було довідатись про деякі її фрази. Як же інакше порозумітися? Та ще й спробувати презентувати у таких фразах себе. І якщо це вдається - вона зміцнилась на новому поприщі, можна йти далі. Однією з таких спроб, до того ж, вельми характерною у нашій історії, були апокрифи (з грецької *ἀπόκρυφος* - таємний).

Як відомо, більша частина переказів серед іудеїв передавалась через усну мову, а не письмову [1,с.151-153; 2,с.192-193]. Так і проповіді перших християн були усними й ґрунтувались на сформованій вже в самому початку християнської історії керигмі - короткій, синтезованій формулі, майже гаслі, яке звіщає кількома словами про “життя, смерть, воскресіння”, а також “славне повернення” Ісуса Назарянина [1,с.151-153]. Але лише приблизно у 60-х роках н.е. починається кодифікація “Благої вісті”. В той час були написані три синоптичні Євангелія: від Матвія, від Марка й від Луки. А в 90-х роках н.е. з'являється остання з чотирьох книг канону, яка дещо відрізняється від синоптичних - “Євангеліє від Івана”. Правда, існують і інші версії, так в 20-х роках 19 сторіччя теолог Тюбінгенського університету Християн Бауер висунув припущення, що всі ці тексти були написані в кінці 2 сторіччя н.е. [3,с.186].

Такі тексти, за деякими виключеннями, відразу почали користуватись авторитетом у багатьох християнських общинах. Але, приблизно у той самий час, з'являються нові Євангелія [2,с.189], часто у суті своїй навіть альтернативні тим чотирьом. Причиною їхнього виникнення могло стати і інакше розуміння місії Христа, ніж таке, що згодом оформилось в ортодоксальному каноні, і прагнення общин до більшої незалежності, й багато що інше. Кожна група християн самостійно вирішувала, яким описом сакральних подій і вчення їм користуватись, що тягнуло за собою небезпеку роз'єднання і ворожнечі між представниками нової віри й, зрозуміло, її подальшого розповсюдження. А втім, даний конфлікт вдалось припинити і в 419 році рішенням Карфагенського собору християнство як організація отримало кінцевий список сакральної літератури.

Цікаво, що ще з часів “Канону Мураторі” тексти, які не увійшли в священне зібрання, поділялись на два типи. По-перше, це були - сумнівні, що не мали такого авторитету, як, наприклад, чотири Євангелія, але, за думкою Оригена, й з них можна було черпати знання. По-друге - таємні (апокрифи), такі негативно впливали на ідеологію Церкви, тому їх належало знищувати (в першу чергу книги конкурентів ортодоксії, приміром, гностицизм, монтанізм тощо). Пізніше, назва “апокрифи” перейшла в християнстві і на дозволену неканонічну літературу.

Думаю, мало кому з майбутніх християн-європейців вдалось би (й вдавалось) чути той сенс Благої вісті, який міг би знайти для себе іудей; той сенс, якій, згідно традиції, міститься в каноні. Але цьому неофітові зрозумілішою була така його подоба, яка з'являлась у найбільш звичному європейським “всесвітам” одязі, хай і стаючи апокрифічною. Так, у “Сказанні Фоми, ізраїльського філософа, про дитинство Христа”, більш відомому під назвою “Євангеліє дитинства” [6;2,с.306-311] не викладається ні вчення Ісуса Назорея, ані його догмати чи етика. Тут стає лише таке бачення могутності

божества, яке властиве поганському світові: понадприродній дар, явний від самого народження, капризність, мстивість, й лише під кінець книги певна милість. Більш того, дуже цікавим виявляється те, що текст цей був написаний, найвірогідніше, не євреєм і не для євреїв. Як видно з тексту, люди, що спостерігали за дивами маленького Ісуса, щоразу називали його “Богом чи ангелом”, але обожнювання якої-небудь людини було у єврейському суспільстві фактично неможливим, що видно і в канонічних Євангеліях, а прецеденти такого, що люди творили дива (звісно, завдяки Богу) існували з часів пророків.

В деяких дуже популярних у той давній час книгах, можна простежити певну подібність образу Диви Марії з божествами, що уособлювали материнське начало [2,с.318]. А в “Євангелії Никодима” [7;2,с.321], наприклад, дещо інакший мотив. Тут розвивається ідея невинуватості Пилата і римлян у розп'ятті Христа. Таким же чином складений “Лист Пилата імператорові Клавдію” (цікаво, що Клавдій знаходився у влади вже після того, як Пилат за надмірну жорстокість був усунутий від посади прокуратора Іудеї) [2,с.319-320].

Я вважаю, що існування і висока популярність таких текстів, безперечно, зіграла велику роль у адаптації Церкви серед язичників, виявившись вельми широким мостом між двох традицій.

Отже, на початку нової ери християнство дійсно просувалось по світу, але у якості одного з її помічників у цьому процесі виявилось дещо таке, що, на перший погляд, йому суперечило - апокрифи. Проте, якщо б їх не було, хто знає, яким би ми могли бачити християнство тепер? І що таким чином може заговорити на звичній нам мові в теперішній час, аби європейська цивілізація неминуче перетворилась в таке, що раніше не було їй властиве, у щось зовсім нове?

Джерела і література

1. Вітторіо Мессорі. Гіпотези про Ісуса / Пер. з італ. о. Л. Гайдуківського. – Львів: Свічадо, 1998.
2. И.С. Свенцицкая. Раннее христианство: страницы истории. – М.: Политиздат, 1987. – 336с.
3. Александр Мень. Сын Человеческий // Смена'91. – М.: “Правда”, 1991.
4. Иванов А. Текстуальные памятники священных Новозаветных писаний. - М., 1960.
5. Епископ Михаил (Чуб). Памятники давнехристианской письменности. - ЖМП, 1955. - № 12.
6. Евангелие детства. // www.philosophy.ru/library/evangel
7. Евангелие Никодима. // www.philosophy.ru/library/evangel
8. Библия. Книги Священного писания Ветхого и Нового завета. В русском переводе с приложениями. Издательство “Жизнь с Богом”. - Брюссель, 1973. Фототипическое переиздание 1988.